

УДК 341.63

АРБИТРАБІЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗГЛЯДУ СПРАВИ МІЖНАРОДНИМ КОМЕРЦІЙНИМ АРБИТРАЖЕМ

Воронов К. М.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті розглядається і аналізується поняття арбітрабельності та її встановлення в міжнародному комерційному арбітражі. Приділяється увага застосуванню арбітрабельності поряд із підвідомчістю та підсудністю. Встановлюється різниця між об'єктивною та суб'єктивною арбітрабельністю. Аналізується судова практика України стосовно встановлення арбітрабельності спору та дійсності арбітражної угоди.

Ключові слова: арбітрабельність, арбітраж, сторони спору, підвідомчість.

Аннотация: В статье рассматривается и анализируется понятие арбитрабельности и ее установление в международном коммерческом арбитраже. Уделяется внимание применению арбитрабельности наряду с подведомственностью и подсудностью. Определяется разница между объективной и субъективной арбитрабельностью. Анализируется судебная практика Украины относительно установления арбитрабельности спора и действительности арбитражного соглашения.

Ключевые слова: арбитрабельность, арбитраж, стороны спора, подведомственность.

Annotation: The article discusses and analyses arbitrability and its establishment in the international commercial arbitration. Attention is paid to the implementation of arbitrability along with the place of jurisdiction and the competent authority. It is defined the difference between objective and subjective arbitrability. Judicial practice of Ukraine relatively to the establishment of arbitrability and validity of arbitration agreement have been analyzed.

Key words: arbitrability, arbitration, parties of dispute, jurisdiction.

Розвиток економічних відносин та збільшення міжнародних торговельних контактів обумовлює збільшення приватноправових договорів, які передбачають вирішення спору в міжнародному комерційному арбітражі. Але лише наявності арбітражного договору (арбітражного застереження) недостатньо для розгляду справи арбітражною установою. Для того щоб спір міг бути розглянутий арбітражем по суті, він повинен підпадати під категорію тих спорів, які держава допускає до розгляду поза національною судовою системою. Саме встановлення арбітрабельності конкретного спору дає можливість арбітрам прийняти такий спір до власної юрисдикції та розглянути його по суті.

Термін «арбітрабельність» безпосередньо не використовується в законодавстві але він є широко розглянутим серед науковців та практиків. Цю тематику досліджували такі науковці як В.Н. Ануров, М. В. Купцова, М. А. Рожкова, М. Ф. Селівон, О. Ю. Скворцов, Т. В. Сліпачук та ін.

Метою статті є розгляд та аналіз арбітрабельності спору, як головної передумови для розгляду справи міжнародним комерційним арбітражем.

Вирішення питання арбітрабельності є одним з наскрізних на початковому етапі розгляду справи міжнародним комерційним арбітражем, бо саме визнання спору арбітрабельним дає можливість арбітражу розпочати безпосередній розгляд справи. Сукупність повноважень арбітражу з розгляду справ позначається різноманітною термінологією: компетенція, підвідомчість, арбітрабельність. На відміну від терміну «підвідомчість», який є більш широким за своїм змістом, та використовується для позначення належності певних категорій справ до державних органів і організацій, які в силу своєї компетенції можуть їх розглядати та вирішувати по

суті, термін «арбітрабельність» вказує на специфічні особливості виділення окремих категорій справ органам приватноправового характеру, до яких відносяться міжнародний комерційний арбітраж. Термін же «підсудність» використовується як різновид підвідомчості відносно судів однієї судової системи. За допомогою підвідомчості встановлюється система судів компетентних для розгляду конкретної справи, а за допомогою підсудності, вже безпосередньо той суд який буде розглядати справу.

Поняття «арбітрабельність» (arbitrability) (Eng.), (arbitrabilité) (Fra.), Schiedsfähigkeit (Deu.), arbitrabilidad (Esp.) розглядається в декількох значеннях: а) у технічному значенні використовується для спорів, які можуть бути подані до арбітражу. Застосовне право визначає (об'єктивну) арбітрабельність або прямо (Швейцарія, Німеччина та Австрія, де будь-який спір економічного інтересу є арбітрабельним), або шляхом посилання на певний закон; б) як суб'єктивна арбітрабельність – здатність бути стороною в арбітражі; в) як межі арбітражної угоди (наприклад, у США) [1, с. 215]. Питання арбітрабельності виникає саме тоді, коли між сторонами арбітражної угоди виникає спір, оскільки в такому разі обов'язково необхідно з'ясувати чи підлягає такий спір вирішенню міжнародним комерційним арбітражем.

Під арбітрабельністю розуміється здатність певного спору бути розглянутим міжнародним комерційним арбітражем, тобто, підсудність справи конкретному арбітражу. Міжнародний арбітраж базується на здатності сторін наділяти юрисдикцією арбітрів для вирішення спорів. При цьому кожна держава за власним законодавством встановлює обмеження на вирішення поза державними судами певних категорій спорів, які є неарбітрабельними на її території.

У Типовому законі ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу, що був прийнятий у 1985 р., не згадується поняття арбітрабельності, і це питання віднесено на особистий розгляд кожної держави. Проте вже в 1999 році Комісія ООН з права міжнародної торгівлі визначила це питання в якості одного з основних для майбутнього опрацювання [2, с. 63].

Передумовою передачі спору до міжнародного комерційного арбітражу є укладення сторонами дійсної арбітражної угоди (арбітражного застереження). Під арбітражною угодою розуміється угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер, чи ні.

Арбітрабельність виходить за межі арбітражної угоди, це є невід'ємне право держави на визначення кола спорів, які можливо вирішити шляхом арбітражу, і незалежно від волі сторін [3, с. 273]. Дійсно, незважаючи на приватноправовий характер міжнародного комерційного арбітражу, встановлення арбітрабельності спору вбачається імперативним приписом держави. Саме держава встановлює перелік спорів, які не можуть бути розглянуті арбітражем.

Наявність іноземного елементу в арбітражній угоді надає особливу важливість такій підставі визнання її дійсною, як арбітрабельність міжнародного комерційного спору, під якою розуміють належну правосуб'єктність сторін арбітражної угоди, включаючи добровільність їх волевиявлення (суб'єктивна арбітрабельність) і допустимість спору в якості предмета арбітражного розгляду (об'єктивна арбітрабельність). У кожній державі по-різному визначено перелік арбітрабельних спорів. Залежно від цього встановлюється і сфера дії арбітражної угоди.

Так, у країнах романо-германської правової сім'ї коло арбітрабельних спорів закріплено законодавчо. Якщо відносини регулюються імперативними нормами, то звернення до міжнародного комерційного арбітражу неможливе. Якщо подібні відносини не зачіпаються – сторони можуть звернутися до арбітражу.

Наприклад, в австрійському праві під об'єктивною арбітрабельністю розуміється можливість створення арбітражної угоди стосовно предмета спору; під суб'єктивною арбітрабельністю розуміється здатність сторін до підписання арбітражної угоди [4, с. 49].

У німецькому праві доктрина арбітрабельності справ максимально деталізована. Об'єктивна арбітрабельність окреслює категорії спорів, які можуть бути предметом арбітражного розгляду; суб'єктивна арбітрабельність визначає наявність можливості сторін заключити дійсну арбітражну угоду, тобто бути суб'єктами арбітражної угоди [5, с. 51].

У країнах де превалує «common law» – коло справ підсудних міжнародному арбітражу, визначається прецедентним правом шляхом встановлення виключень за арбітрабельності спорів.

У більшості держав перелік неарбітрабельних спорів є приблизно однаковим. Найчастіше це

питання пов'язані з інтелектуальною власністю, банкрутством, спори з державними органами.

Але, наприклад, у Швеції та Швейцарії усі приватноправові спори є арбітрабельними. В Королівстві Швеція арбітрабельними є всі спори з приводу яких сторони можуть укласти мирову угоду.

На думку вчених «питання арбітрабельності може виникнути на трьох стадіях арбітражу: при зверненні щодо призупинення арбітражу, коли опонент заявляє про те, що трибунал не наділений компетенцією вирішувати спір з причин його неарбітрабельності (перша стадія); під час арбітражних процедур або безпосереднього розгляду заперечень стосовно відсутності у трибуналу самостійної юрисдикції (друга стадія) та при оспорюванні рішення третейського суду або заперечень щодо його визнання та виконання (третя стадія)» [6, с. 13].

Важливим є співвідношення понять «арбітрабельність» та «встановлення сфери дії арбітражної угоди» (обсяг арбітражної угоди). Згідно першої точки зору є неприпустимим суміщення цих понять. Варто відзначити, що існує також точка зору, яка передбачає включення поняття «встановлення сфери дії третейської угоди» в поняття «арбітрабельності». Міжнародний комерційний арбітраж досліджує арбітрабельність спору, що включає дослідження допустимості та передачі такого спору на вирішення третейського суду та включення такого спору до арбітражної угоди [7, с. 23-24]. Таким чином, поняття «встановлення сфери дії третейської угоди» може бути розкрито таким чином: встановлення сфери дії третейської угоди – це встановлення відповідності спору, переданого сторонами арбітражної угоди на вирішення міжнародним комерційним арбітражем, категорії спорів, що визначена сторонами в їх арбітражній угоді [8, с. 46].

Питання арбітрабельності вперше постає на етапі подання позивачем до відповідної арбітражної установи позову. І саме арбітражна установа (в особі арбітрів) за законодавством держави місяця проведення арбітражу встановлює арбітрабельність конкретного спору. Відсіювання неналежних справ ще на початковому етапі полегшує подальшу роботу арбітражу.

Найчастіше вчені розподіляють арбітрабельність на об'єктивну та суб'єктивну. Під об'єктивною арбітрабельністю розуміються певні категорії спорів, з приводу яких може укладатися арбітражна угода і які пізніше можуть розглядатися арбітражем. А під суб'єктивною (ratio personae) вважається здатність сторін укласти дійсну арбітражну угоду, тобто бути суб'єктами арбітражної угоди [9, с. 20].

В українському законодавстві перелік арбітрабельних спорів міститься в ст. 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж». В ч. 2 ст. 1 цього Закону закріплено, що «до міжнародного комерційного арбітражу можуть передаватися спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх

учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України». Але в цьому Законі розглядаються лише загальні правила арбітрабельності справ в Україні, і виключень не встановлено.

Виключення вже більш розгорнуто встановлені в ч. 2 ст. 12 ГПК України, в якій закріплено, що «підвідомчий господарським судам спір може бути передано сторонами на вирішення третейського суду, крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб, спорів, передбачених пунктом 4 частини першої цієї статті, та інших спорів, передбачених законом. Рішення третейського суду може бути оскаржено в порядку, передбаченому цим Кодексом».

Виходячи зі змісту цієї статті ми можемо зробити висновок про існування певного переліку неарбітрабельних спорів за законодавством України. В українській судовій практиці існує серія пов'язаних одна з одною справ, де вирішувалося саме питання арбітрабельності, зокрема, дійсність арбітражної угоди та арбітрабельність спору щодо господарського договору, пов'язаного із задоволенням державних потреб.

Рішення національних судів у справах VAMED Engineering GmbH & CO KG підтверджують, що судова практика у питаннях встановлення арбітрабельності спорів, є неоднозначною. Компанія VAMED Engineering GmbH & CO KG звернулась з клопотанням про скасування рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду (далі – МКАС) при Торгово-промисловій палаті (далі – ТПП) України у справі за позовом Державного підприємства для постачання медичних установ «Укрмедпостач» до компанії VAMED Engineering GmbH & CO KG, яке обґрунтовано тим, що арбітражне застереження, на підставі якого МКАС при ТПП України розглянув спір між сторонами та ухвалив рішення у справі, є недійсним. Позиція VAMED Engineering GmbH & CO KG зводилася до того, що на момент укладення арбітражного застереження (14.09.2009 року) [10], ч. 2 ст. 12 Господарського процесуального кодексу України встановлювала, що підвідомчий господарським судам спір може бути передано сторонами на вирішення третейського суду (арбітражу), крім, зокрема, спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб. Відповідно, на думку VAMED Engineering GmbH & CO KG, чинний ГПК України забороняв передачу спорів, що виникали з договорів, укладених у зв'язку із задоволенням державних потреб, на вирішення міжнародного комерційного арбітражу.

В одній із справ VAMED Engineering GmbH & CO KG суди першої та апеляційної інстанцій із зазначеними доводами не погодились та дійшли до проарбітражного висновку. Так, у межах Ухвали від 19.02.2014 року Апеляційний суд м. Києва вказав, що зазначена норма ГПК України стосується виключно третейських судів, діяльність яких регулюється Законом України «Про третейські суди», за ч. 4 ст. 1 якого, дія цього Закону не поширюється на міжнародний комерційний арбітраж. Таким чином,

суди дійшли до висновку, що ч. 2 ст. 12 ГПК не стосується міжнародного комерційного арбітражу.

При цьому, в іншій схожій справі Апеляційний суд м. Києва в межах ухвали від 11.09.2014 року [11] дійшов до протилежних висновків, зазначивши, що на час укладення договору передавати спори, що виникли з договорів, укладених у зв'язку з задоволенням державних потреб, на вирішення третейського суду як і арбітражу було заборонено. Відтак, суд вказав, що відповідну арбітражну угоду слід визнати такою, що суперечить законодавству України. До аналогічних висновків дійшов й Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у схожій справі VAMED Engineering GmbH & CO KG в рамках Ухвали від 30.07.2014 року [12-13].

Особлива увага в цих справах повинна приділятися саме моменту визначення арбітрабельності справ для третейського суду і міжнародного комерційного арбітражу. Українські суди по-різному тлумачать ч. 2 ст. 12 ГПК України. Суди, як першої, так і апеляційної інстанції вважали, що дія ГПК України не розповсюджується на міжнародний комерційний арбітраж, а лише на третейські суди. В залежності від того, чи визнає суд дію цієї статті на міжнародний комерційний арбітраж, чи тільки на третейський суд, залежить і дійсність арбітражної угоди, адже без дійсної арбітражної угоди передача справи до міжнародного комерційного арбітражу неможлива.

Отже, встановлення арбітрабельності є одним з ключових моментів на першому етапі отримання справи міжнародним комерційним арбітражем. Перевірка арбітрабельності конкретного спору, з яким сторони звертаються до арбітражної установи, є необхідною умовою для подальшого розгляду справи по суті та винесення арбітражного рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Любченко Я. П. Підходи до визначення сфери альтернативних способів вирішення спорів / Я. П. Любченко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 27. – С. 214-226 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dbms_2014_27_19.pdf
2. Per Sundin and Erik Wernberg, The scope of arbitrability under Swedish law, The European Arbitration Review 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hammarakiold.se/upload/Nyheter/Publikationer/Our%20articles/The%20Scope%20of%20arbitrability_-_Sweden.pdf
3. Loukas A. Mistelis and Stavros L. Brekoulakis (eds), Arbitrability: International and Comparative Perspectives, (Kluwer Law International 2009). – 408 pp.
4. Хегер С. Законодательство Австрии о международном коммерческом арбитраже и перспективы его развития / С. Хегер // Третейский суд. – 2004. – № 2. – С. 49.
5. Иффланд К. Защита прав непрофессиональных участников фондового рынка при заключении третейского соглашения по немецкому праву / К. Иффланд // Финансовое право. – 2003. – № 6. – С. 51.
6. David St. John Sutton and Judith Gill Russel on Arbitration 22 edition Sweet & Maxwell. – 2007. – 880 pp.
7. Рожкова М. Разрешение и урегулирование коммерческих споров. / М. Рожкова // Приложение к журналу «Хозяйство и право». – 2005. – №1. – С. 21-26.

8. Ануров В.Н. Допустимость третейского соглашения / В. Н. Ануров // Третейский суд. – 2005. – № 3. – С. 46-68.

9. Минина А.И. Понятие и виды арбитрабельности в теории и практике международного коммерческого арбитража [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : (12.00.03 – Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право) / А.И. Минина. – М., 2013. – 31 с.

10. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 19 лютого 2014 року у справі № 22-ц/796/1465/2014 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37397137>

11. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 11 вересня 2014 року у справі № 22-ц/796/4165/2014 // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40663692>

12. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 липня 2014 року // Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40098048>

13. Українська арбітражна асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://arbitration.kiev.ua/Uploads/kucher/Newsletter%20UAA_No%202_ru.pdf

УДК [35.08:364.3](477)

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Григорян М. Р.,

здобувач кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: У статті розроблені принципи соціального забезпечення державних службовців в Україні. Розкрито їх зміст з урахуванням особливостей законодавства про державну службу. Зазначено, що законодавче визначення та застосування принципів соціального забезпечення державних службовців сприятиме стабільності та престижності державної служби України.

Ключові слова: правовий статус, соціальне забезпечення, принципи соціального забезпечення, державна служба, державні службовці.

Анотация: В статье разработаны принципы социального обеспечения государственных служащих в Украине. Раскрыто их содержание с учетом особенностей законодательства о государственной службе. Указано, что законодательное определение и применение принципов социального обеспечения государственных служащих будет способствовать стабильности и престижности государственной службы в Украине.

Ключевые слова: правовой статус, социальное обеспечение, принципы социального обеспечения, государственная служба, государственные служащие.

Annotation: The article developed principles of social security for civil servants in Ukraine. Reveal their contents with the peculiarities of civil service legislation. It is noted that legislative definition and applying the principles of social security for civil servants will contribute stability and prestige of State Service of Ukraine.

Key words: legal status, social security, principles of social security, public service, civil servants.

На сьогоднішній день в країні особливої уваги потребує діяльність державних службовців. У зв'язку з економічною та політичною нестабільністю країни на державній службі спостерігається недостатньо професійний кадровий ресурс, що негативно впливає на якісний показник державної служби. Від професійності державних службовців залежить стабільність держави в цілому, тож необхідним вбачається залучення кваліфікованих, професійних спеціалістів. Для такого залучення є першочерговим створення престижної та конкурентоспроможної державної служби, що, перш за все, залежить від рівня соціального забезпечення державних службовців. Державні службовці є тими суб'єктами, які забезпечують діяльність органів влади в країні, саме на них покладено виконання задач та функцій держави щодо захисту прав та законних інтересів громадян. Враховуючи важливість їхньої діяльності для суспільства та держави, вагомого значення набуває сфера соціального забезпечення державних службовців.

Конституцією України кожному гарантується право на соціальне забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, визначених законодавством [1, ст. 46]. Що стосується державної служби, законодавство про соціальне забезпечення державних службовців знаходиться в стадії реформування, як і законодавство про державну службу в цілому. Тому є досить актуальним розроблення системи принципів соціального забезпечення на державній службі. Ці принципи виникають із загальних принципів соціального забезпечення, враховуючи особливості державно-службових відносин та забезпечують системний підхід до реформування соціального забезпечення на державній службі, розроблення його нових форм та видів.

Деякі теоретичні аспекти соціального забезпечення державної служби розглядали як вітчизняні, так і зарубіжні науковці в процесі дослідження окремих проблем державної служби: І.А. Василенко, С.В. Ківалов, І.Ф. Корж,